

Г. Ф. ШИЛО

(Дрогобицький педінститут)

ПРОЦЕСИ НІВЕЛЯЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ДІАЛЕКТІВ ПІД ВПЛИВОМ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. До возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною українська літературна мова не мала майже ніякого впливу на західноукраїнські діалекти. По-перше, якщо йдеться про Галичину, то слід сказати, що тут дуже мало було шкіл з українською мовою навчання, на Волині і на Поліссі навчання в школах проводилося в основному польською мовою. По-друге, для сільської і робітничої молоді не було доступу до середніх і вищих шкіл, село жило примітивним, патріархальним життям. Лише завдяки національній політиці Радянського уряду і Комуністичної партії тут були створені найбільш сприятливі умови для вільного культурного і економічного розвитку. В короткий строк ліквідовано неписьменність, створено широку мережу сільських шкіл, у яких навчання проводиться рідною мовою, бібліотек і клубів, кіно і театрів. Вирости місцеві з трудового народу кадри, небачено зросла участь широких мас трудящих в культурному і економічному житті країни. Завдяки цим умовам літературна мова могутнім потоком вливається в саму гущу народу, в найдальші куточки країни, і цей факт має велике значення в процесі нівеляції говорів, в поступовому їх наближенні до літературної мови. Залучення широких народних мас до участі в громадському, політичному і культурному житті країни сприяло швидкому засвоєнню не тільки писемної, але й усної літературної мови. Звичайно, подолання місцевої говірки, певних мовних узвичаєнь, до яких звикли носії діалектів ще з дитинства, не проходить так легко і гладко. Даний носій діалекту легко може позбутися деяких слів, інородних, нелітературних, які попали в його лексикон, проте куди трудніше змінити спосіб вимови певних звуків, себто змінити свою артикуляційну базу. Важить тут також і те, яку загальну культуру, який освітній рівень має носій даного діалекту. В одних процес оволодіння літературною мовою проходить досить інтенсивно, в інших — надто повільно. Найбільш відчутні зміни сталися в лексиці, вибула з активного фонду лексика, зв'язана з давнім суспільним ладом, зате появилася нова лексика, яка відбиває великі соціальні і культурні

зміни. Відбуваються певні зміни і в фонетичній системі говорів, найчастіше вони трапляються ⁴⁴||⁴⁵ в мові молодшого покоління. Часто виступає тут своєрідний білінгвізм: в своєму середовищі носій діалекту послуговується діалектом, в розмові з представниками міста він намагається говорити літературною говіркою. Під час своїх численних діалектологічних поїздок ми мали можливість зустрічатись з подібними явищами. В фонетичній системі даного діалекту є явища стійкі, які майже не піддаються змінам, і є менш стійкі. Так, у мові носіїв тих говірок, в яких виступає так зване середнє л (наприклад, буковинські, закарпатські, деякі наддністрянські і т. п.), воно залишається навіть у мові вчителів. Справа в тому, що це фонетичне явище не вносить в усне мовлення нічого такого, що могло б перешкодити спілкуванню.

2. Не піддається змінам і артикуляція наголошеного и в багатьох наддністрянських, гуцульських, західноволинських і західнополіських говорах. Особливо це помітно у вимові цього и після задньоязичних.

3. До стійких фонетичних явищ слід віднести й вимову виключно твердого р у волинських, подільських, в деяких наддністрянських і в північних говірках. Таку вимову твердого р у випадках типу **раби, бурак, ратувати, косара** і т. п. подибуємо часто і в мові учителів. Легко пізнати представника північних говірок по вимові сполучень **ки, хи, як кі, хі**. Вимова типу **кынути, кыслий, хытрий, похылий** і т. п. належить до стійких фонетичних явищ у носіїв цих говірок. Вважає і вимова ненаголошеного е як е у носіїв північних говорів. Вимова типу **занесете** звучить дуже незвично для представників південно-західних і південно-східних говорів.

4. Відмітимо також і деякі менш стійкі риси. Так, вимову дуже заднього ы ми зустрічаємо ще у бойків, але переважно у носіїв старшого покоління, зникання цієї риси зумовлене і дією наддністрянських говорів. Вимову типу **корбаны, грибы** можна почути ще у носіїв старшого покоління. Характерною особливістю бойківського говору є наявність лабіалізованого, закритого е, що виступає в деяких словах, наприклад, **теперь, верьх** і под. Така вимова цього звука досить добре зберігається у мові старших жінок, зрідка тільки його можна ще

почути у вимові молоді. В частині західнополіських говорів досить поширена вимова зворотної частки ся як са, а в 3 особі однини теперішнього часу – ца: напр., мийуса, одьгайуса, мийецца, робицца, несецца і под. У мові молодшого покоління така вимова – рідке явище, проте у мові старшого вона ще сильно тримається. ⁴⁵||⁴⁶ Звертає увагу досить поширена в наддністрянських говірках, менше – в закарпатських, вимова а як о перед нескладовим у в наголошених складах і т. п.

Джерело: Республіканська наукова конференція, присвячена вивченню закономірностей розвитку усної форми української літературної мови. Тези доповідей (12-15 травня 1965 року). – Полтава, 1965. – С. 44-46.